

Sociale vitaliteit organiseren: hoe doe je dat? Tips uit de praktijk van de Eemsdelta

Om ons heen vinden er veel interessante ontwikkelingen plaats. De samenleving neemt steeds vaker het voortouw en regelt het zelf. Dat vergt nieuwe vormen van samenwerking en een andere rol en taak van de gemeente en organisaties. Hoe versterk je organisatiekracht en sociale binding van inwoners aan de ene kant? En zorg je voor gemeentelijke organisaties die 'participatieproof' zijn ingericht aan de andere kant? Het is altijd slim om die vragen regelmatig te stellen, maar nu meer dan ooit. In de Eemsdelta gebeurt dat volop.

In het Woon- en Leefbaarheidplan voor de Eemsdelta (2011), de regio bestaande uit een aantal gemeenten in Noord Groningen, is sociale vitaliteit neergezet als zeer belangrijk thema. Het geeft lokale gemeenschappen 'organisatiekracht' en zorgt ervoor dat inwoners zelf bijdragen aan de kwaliteit van wonen, leven en zorg voor elkaar. Want lokale gemeenschappen waarin mensen zich met elkaar verbinden, staan sterker. Maar hoe geef je nu concreet vorm aan deze abstracte begrippen? In Noord-Groningen zijn de afgelopen tijd zes praktijkgerichte projecten uitgezet om hier meer greep op te krijgen, zowel aan de kant van de inwoners als bij de gemeenten. Met de uitgebreide oogst van de projecten kunnen zij (en anderen) nu verder aan de slag, voor het verbeteren van de leefbaarheid in buurten, dorpen en wijken. Wil je ook weten hoe het precies zit met 'organisatiekracht' van bewoners uit jouw dorp of gemeente, of wil jouw gemeente ook aan de slag met (verbeterde) dienstverlening aan initiatiefnemers, andere manieren van contact met dorpen en wijken of het verstrekken van dorps- of wijkbudgetten, lees dan onderstaand samenvattend overzicht. Het artikel bevat links naar de nieuwe instrumenten die zijn ontwikkeld. Of lees het [eindrapport Project Sociale Vitaliteit](#) waarin alle zes de projecten worden samengevat.

Sociale Vitaliteit als basis: zes inspirerende en leerzame projecten

In twee jaar tijd werkten de gemeenten Appingedam, Delfzijl, Loppersum en Eemsmond samen met CMOSTAMM, Kenniscentrum NoorderRuimte en welzijnsorganisaties ASWA en SW&D, in opdracht van de provincie Groningen, aan zes projecten rond 'sociale vitaliteit'. In het eerste deelproject is gekeken hoe bewonersgroepen zelf hun organisatiekracht ervaren en hoe deze organisatiekracht kan worden versterkt vanuit het opbouwwerk (welzijnsinstellingen). Er zijn namelijk veel bewoners in Noord-Groningen die zich verantwoordelijk voelen voor de leefbaarheid in hun omgeving. Als zij samen iets willen bereiken, hebben ze kennis, kunde en capaciteit nodig: hoe kunnen we die vergroten?

De welzijnsinstellingen kunnen daarbij prima helpen, zo bleek in vijf buurten in Appingedam, Delfzijl en Loppersum. Stap 1 in het project was het mobiliseren van die bewoners die betrokken willen zijn en mee willen doen en denken bij de leefbaarheid van hun dorp of wijk, via nieuwe methodieken als een ['Optrommelactie'](#), de wijk in met een (koffie)bakfiets, huiskamer- en groepsgesprekken en een oproep in de wijkkrant. In stap 2 zijn op verschillende manieren gesprekken met de inwoners gevoerd, over hun 'organisatiekracht' en hoe die kan worden vergroot. Inwoners stelden deze aanpak zeer op prijs: het regelmatig 'reflecteren' met bewoners over hoe zij hun organisatiekracht ervaren helpt, ook om de ondersteuning op aan te passen en om samen vooruit te komen. In de gesprekken werd gebruik gemaakt van een door het Kenniscentrum NoorderRuimte ontwikkelde [vragenlijst](#), waarmee zicht ontstond op de voor- of achteruitgang. Daarmee staan zaken helder 'zwart op wit'. Door deze manier van evalueren te verbinden met het bekende ACTIE-model - dat professionals al langer gebruiken- is een nieuw, handzaam [evaluatiemodel](#) voor bewonersgroepen en sociaalwerkers ontstaan. Het project is gemonitord door het Kenniscentrum NoorderRuimte van de Hanzehogeschool Groningen. Wil je hier meer over lezen? Bekijk dan de [uitgebreide rapportage](#) waarin de resultaten van dit deelproject worden beschreven. Een aandachtspunt vormen de contacten met de gemeente: veel bewonersgroepen hebben moeite om de goede ingang te vinden en vervolgens medewerking te krijgen. De sociaalwerkers hebben dit teruggelegd bij de betrokken gemeenten.

Steun voor vrijwilligers en mantelzorgers

Ook in het tweede deelproject ging het om de ondersteuning van bewoners, maar nu specifiek rond vrijwilligerswerk en mantelzorg. In de praktijk vindt deze ondersteuning wel plaats, maar het aanbod is vaak versnipperd. De vraag daarom: hoe komen de samenwerkende organisaties tot een verbeterde ondersteuningsstructuur? De gemeente Eemsmond kampte concreet met dit probleem en daarom gingen juist in deze gemeente vijf partijen met elkaar aan de slag om tot een gezamenlijk plan en aanbod te kunnen komen: de welzijnsinstelling ASWA (Appingedam), Werk op Maat (WoM), MJD Groningen, Jongerenwerk Barkema & De Haan en de welzijnsinstelling van Delfzijl (SW&D). Vanuit de gemeente werd de dorpencoördinator aan het team toegevoegd als contactpersoon tussen de samenwerkende organisaties en de gemeente en als contactpersoon naar de partijen in de deelnemende dorpen (Kantens, Roodeschool, Uithuizermeeden en in de wijk 'Hunsingo' in Uithuizen).

Ook hier een aanpak in twee stappen:

- eerst een SWOT-analyse per kern om de stand van zaken met betrekking tot vrijwillige inzet en mantelzorg in kaart te brengen;
- daarna een vervolgplan met daarin de bevindingen en ondersteuningsvragen van de burgers, vertaald naar een werkplan met heldere doelen en resultaten.

Dat alles onder de noemer 'Burgerkracht Eerst!', waarbij tal van concrete acties in de dorpen zijn uitgevoerd. Bijvoorbeeld in Uithuizermeeden en Kantens het opzetten van een digitaal platform waar alle vrijwilligersorganisaties informatie kunnen delen. In Roodeschool is het burgerinitiatief 'Veur mekoar Roodeschool' ontstaan, waarmee mensen de bereidheid uitspreken naar elkaar om te kijken. Ook in de wijk Hunsingo zijn activiteiten georganiseerd, onder meer met jongeren in de wijk. Belangrijk is dat de deelnemende organisaties zich als één team hebben gepresenteerd.

Door de aanpak is er zicht ontstaan op de lokale 'sociale kaart' en de mogelijkheden die er zijn voor ondersteuning. Duidelijk is geworden dat veel bewoners mee willen doen, maar ook behoefte hebben aan een vangnet, een coach, een vraagbaak, wegwijzer en waardering. Daar ligt voor de samenwerkende organisaties een uitdaging. In deze [eindrapportage Burgerkracht](#) worden alle ervaringen en resultaten op een rij gezet.

Initiatieven 'integraal' ondersteunen

Een derde vorm van ondersteuning die verder is gebracht, betrof de concrete (gemeentelijke) ondersteuning van bewonersinitiatieven. In Noord-Groningen bruist het van de ideeën en veel bewoners gaan voor verandering, maar verwachten dan wel goede steun vanuit de gemeente. Oftewel: een 'integrale dienstverlening'. Veel gemeenten willen die support bieden, maar vragen zich af hoe kunnen ze dat het beste kunnen aanpakken. Hoe verkrijg je de door bewoners gewenste flexibiliteit in de gemeentelijke organisatie? Gestart is met te vragen aan bewoners zelf wat zij aan ondersteuning verlangen van de gemeente. Hiervoor is het grote [Groninger Panel](#) ingezet: aan de hand van een [digitale vragenlijst](#) konden inwoners aangeven wat hun ondersteuningsbehoefte is, wat zij daarin van de gemeenten verwachten en ook hoe zij aankijken tegen huidige ondersteuningsvormen.

Gemeenten in de Eemsdelta kregen hiermee een beter beeld wat hun inwoners verwachten van de samenwerking met gemeente. In [de uitkomsten van het panelonderzoek 'Overheidsparticipatie en bewonersinitiatieven'](#) zijn de resultaten gebundeld; het maakt onder meer duidelijk dat bewoners graag samen met de gemeente willen optrekken en zeker niet te snel willen worden 'losgelaten'.

In dit verband is het ook van belang dat inwoners en gemeente een goed beeld en verwachtingen van elkaar hebben als deze vernieuwde samenwerking een kans van slagen wil hebben. CMOSTAMM en Sociaal Planbureau Groningen deden daarvoor een uitgebreide ['Reality check'](#) in opdracht van de provincie Groningen met verrassende [uitkomsten!](#)

De uitkomsten uit het panel zijn verder afgezet tegen de aanpak in Appingedam, Delfzijl en Loppersum. In deze drie gemeenten is de afgelopen jaren al hard gewerkt aan de ondersteuning van bewonersinitiatieven, op verschillende manieren. Deze manier van werken wordt de komende tijd verder geïntensiveerd. Zo vormt het betrekken van bewoners bij de ontwikkeling van nieuwe plannen in Loppersum een vast onderdeel van collegevoorstellen. In Delfzijl wordt met gebiedsregisseurs gewerkt die opkomende initiatieven direct verder helpen en wat inwoners vertrouwen geeft. Hoe ze dat doen, lees je in de notitie Gebiedsregie of de [kadernotitie Gebiedsgericht werken](#). In Appingedam is een 'Damster' aanpak ontwikkeld, die de gehele organisatie 'participatie-proof' wil maken. Hier wordt met een Burgertop gewerkt, waaraan verschillende themagroepen zijn gekoppeld. Wil je hier meer over weten? Lees dan de twee op maat gemaakte adviezen, [voor Appingedam](#) en [Delfzijl](#), waarin is aangegeven hoe zij de komende tijd hun integrale dienstverlening verder kunnen oppakken. Ook is er door CMOSTAMM een [leergang 'Overheidsparticipatie met Lef'](#) ontwikkeld voor gemeenten die hun veranderende rol graag zo goed mogelijk willen invullen, op een manier die bij deze tijd past.

Contact leggen met bewoners

Ook voor het vierde deelproject is dankbaar gebruik gemaakt van de kennis van de bewoners in het Groninger Panel. Zij zijn bevestigd met een digitale vragenlijst over wat zij vinden over het contact tussen inwoners en gemeenten: hoe kan dit het beste tot stand komen? Wil je deze vragenlijst inzien of zelf gebruiken? Klik dan [hier](#).

Met wie in gesprek gaan?

De gemeente wil steeds vaker met de inwoners van dorpen en wijken in gesprek. Dat kan gaan over de nieuwbouw van een wijk, over de toekomst van een dorp of wijk omdat er bijvoorbeeld scholen of voorzieningen verdwijnen of over wat bewoners graag zouden willen met hun dorp of wijk en wat ze daar zelf in kunnen betekenen. Met wie gaan gemeenten dan in gesprek? Soms met het hele dorp. In sommige gemeenten zijn dorps- en wijkvertegenwoordigers hiervoor het aanspreekpunt. In andere gemeenten zijn er geen vaste aanspreekpunten en wordt er op andere manieren contact gezocht. Om te weten te komen hoe de communicatie tussen de gemeente en inwoners van dorpen en wijken is georganiseerd, voeren de vier gemeenten in de Eemsdelta-regio samen onderzoek uit.

Dorps- en wijkvertegenwoordigers kunnen hiervoor worden ingezet, in twee rollen: belangenbehartiger en samenwerkingspartner (om samen met de gemeente te werken aan een publieke taak). Maar willen en kunnen de vertegenwoordigers deze rollen goed vervullen? En wat gebeurt er als er geen vaste vertegenwoordiging in een dorp, wijk of buurt aanwezig is? Daarbij – zo geven de bewoners aan in [de uitkomsten van het panelonderzoek 'contact tussen inwoners en de gemeente'](#) – kunnen uiteenlopende media en instrumenten worden ingezet: van bijeenkomsten, een jaarlijkse dorpen- of wijkenronde, een wijkscan tot en met digitale media.

Deze uitkomsten zijn weer afgezet tegen de gemeentelijke praktijk, in dit geval in Appingedam en Delfzijl. Beide gemeenten blijken verschillende keuzes te maken op dit onderwerp. In Appingedam is er geen vaste vertegenwoordiging; iedereen kan hier in principe over alles meepraten en de gemeente richt zich op alle inwoners die een initiatief willen ontwikkelen. Van daaruit groeit nu onder meer de behoefte aan ondersteunende digitale media of manieren van contact. Daarnaast trekken inwoners en gemeente samen op in groepen rond bepaalde thema's.

Ook is er een overkoepelende 'koersgroep'. In Delfzijl is die vaste vertegenwoordiging er wel; de dorpen en wijken spreken met de gemeente, onder meer in jaarlijkse bestuurlijke overleggen. Ook wordt er gewerkt met rondgangen en schouwen. Rollen zijn hier in beweging en ook individuele bewoners wil men er meer bij betrekken. Er is duidelijk behoefte aan een nieuw 'samenspel'. De resultaten van het Groninger Panel worden hierin meegenomen. Wil je hier meer over weten? Lees dan de twee op maat gemaakte adviezen. Voor Appingedam is een [advies over de wijkvertegenwoordiging](#) opgesteld; dit is ook voor Delfzijl gebeurd ([advies dorps- en wijkvertegenwoordiging](#)).

Budgetten geven aan de bewoners

Een andere manier om inwoners direct(er) mee te laten beslissen over hun eigen woon- en leefomgeving is het overhevelen van gemeentelijke budgetten. Ook daarmee kunnen initiatieven 'van onderop' verder worden gebracht. Maar hoe kan dit beste plaatsvinden? Uit [dit landelijke overzicht](#) van verschillende vormen van wijk- en dorpsbudgetten blijkt dat er inmiddels op tal van plekken wordt geëxperimenteerd. Het overdragen van budgetten dient daarbij twee doelen: bewoners meer verantwoordelijkheid geven en concrete activiteiten op touw zetten. Is dit ook in Noord-Groningen al het geval? Met deze digitale vragenlijst gaf het Groninger Panel ook op dit punt haar mening. Wil je deze vragenlijst inzien of zelf gebruiken? Klik dan [hier](#).

Budgetten in relatie tot democratie

Budgetten zijn in Eemsdelta een belangrijk onderdeel in de stimulering van bewonersinitiatieven. Daarbij was een belangrijke vraag: 'hoe krijg je een democratisch besluit over de inzet van budget, de wijze van verdeling over de dorpen en wijken; de hoogte en besteding van de budgetten en de eventuele voorwaarden bij het aanvragen?' En hoe bekend zijn mensen met dorps-, wijk- en buurtbudgetten?

Uit [de uitkomsten van het panelonderzoek 'wijk-, buurt- en dorpsbudget'](#) blijkt onder meer dat men voor de gemeente een belangrijke rol ziet weggelegd in het bekend maken van de mogelijkheden die er zijn. En dat een dorps- of wijkbudget leidt tot meer betrokkenheid en 'reuring' bij bewoners als de besteding ervan wordt 'gedemocratiseerd'. Oftewel: laat het hele dorp reageren en beslissen op aangedragen initiatieven en het beschikbare budget. Maak als gemeente daarnaast duidelijke keuzes ten aanzien van zeggenschap van inwoners. Wil je bewoners meer verantwoordelijkheden geven voor de inrichting van hun leefomgeving, dan is daar onlosmakelijk een grote mate van zeggenschap over budgetten aan verbonden. Gemeenten spelen op een eigen manier hierop in, zo komt naar voren uit een analyse van de aanpak in Appingedam en Delfzijl. Deze laatste gemeente is duidelijk het verst. Al langer wordt gewerkt met vaste wijk- en dorpsbudgetten; deze worden uitgebreid met een budget voor leefbaarheidsinitiatieven 'van onderop'. Gecombineerd zorgt dit ervoor dat Delfzijl straks in de landelijke top-3 staat als het gaat om de hoogte van bewonersbudgetten per inwoner.

Het aanvragen en verantwoorden van het bestede geld gebeurt met vaste formulieren. Klik hier voor een voorbeeld van [een aanvraagformulier dorps- en wijkbudget](#), of voor een voorbeeld van [verantwoordingsformulier dorps- en wijkbudget](#). Ook zijn er [duidelijke voorwaarden](#) opgesteld waar een aanvraag op het dorps- of wijkbudget moet voldoen. De gemeente Delfzijl maakt na afloop van elk jaar een [overzicht van alle bestedingen](#). In Appingedam wordt gewerkt met een jaarlijks budget voor innovatieve burgerinitiatieven. Via de zogenaamde koersgroep en themagroepen hebben inwoners de laatste tijd meer zeggenschap gekregen over de besteding van dit budget. Wil je hier meer over weten? Lees dan de twee op maat gemaakte adviezen, [voor Appingedam](#) en [Delfzijl](#), waarin is aangegeven hoe beide gemeenten hun budgetten nog gericht kunnen inzetten om sociale vitaliteit te vergroten.

B&W en gemeenteraden: mee aanpakken

Tot slot – maar zeker niet onbelangrijk – hadden we specifiek aandacht voor de rol van de het College van B&W en de gemeenteraad. Wat kunnen bestuurders doen om sociale vitaliteit en organisatiekracht in hun gemeente te vergroten? Duidelijk is dat dit onderwerp in veel gemeenten nog in ontwikkeling is. Colleges zetten hun eerste stappen en ook voor gemeenteraden is het vooralsnog een redelijk nieuw, maar zeer actueel onderwerp. In de gemeente Delfzijl wordt bijvoorbeeld in 2017 een traject gestart door het gemeentebestuur over de bewustwording van de (veranderende) eigen rol en positie.

En in Appingedam was de gemeenteraad de aanjager voor de Burgertop 2016. In feite raakt dit onderwerp aan de kern van de democratie in ons land. Een vitale democratie is een samenspel van politieke en maatschappelijke democratie. De kunst wordt om de verschillende (maatschappelijke) bewegingen in de maatschappij weer te verbinden met de politieke democratie. Er is binnen veel gemeenten animo om echt werk te maken van maatschappelijke democratie. In de zoektocht naar een nieuwe democratische koers heeft CMO STAMM de formule van de Democratische Broedplaats ontwikkeld, die in 2017 in Groningen wordt uitgerold. De Democratische Broedplaats is een goed vertrekpunt voor echte veranderingen binnen colleges en gemeenteraden. Benieuwd? Lees [hier](#) meer.

Samen vooruit: een blik op de toekomst

Conclusie van de zes projecten: sociale vitaliteit helpt Noord-Groningen merkbaar vooruit. Dankzij sociale vitaliteit is er meer betrokkenheid van mensen die in de regio wonen, werken en leven. Dit vraagt van bewoners en gemeenten een andere manier van (samen)werken. De lessen die zijn geleerd en de nieuwe methoden en instrumenten die zijn ontwikkeld, kunnen daarbij zeker helpen. En een inspiratie vormen voor andere gemeenten die willen werken aan sociale vitaliteit!